

Karolina Klecha-Tylec

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

REGIONALIZM POŁUDNIOWEGO PACYFIKU – EWOLUCJA I PERSPEKTYWY ROZWOJU

1. Wstęp

Pacyfik Południowy jest jednym z największych regionów świata pod względem zajmowanego obszaru (29 mln km², tj. ok. 30% powierzchni globu), jednak najmniejszym, biorąc pod uwagę powierzchnię lądową (551 tys. km²)¹. Region składa się z trzech subregionów: Melanezji², Mikronezji³ i Polinezji⁴, tworzonych łącznie przez ponad 20 mikropaństw usytuowanych na kilkunastu tysiącach wysp, zamieszkałych przez ok. 6 mln rdzennych mieszkańców⁵. Zdecydowanie największym subregionem jest Melanezja (aż 98% lądowej powierzchni Południowego Pacyfiku i 84% populacji), a w dalszej kolejności Polinezja (odpowiednio 1,4% oraz 10%) oraz Mikronezja (0,6% i 6%)⁶.

Ze względu na peryferyjne położenie, niski poziom rozwoju gospodarczego, ogromne odległości pomiędzy wyspami oraz postkolonialne zależności Pacyfik Po-

¹ R. Lohia, ambasador ONZ z Papui-Nowej Gwinei, w tym kontekście próbował spopularyzować termin „kontynent wodny” (*aquatic continent*), który miał obejmować wszystkie mikropaństwa Pacyfiku.

² Fidzi, Papua-Nowa Gwinea, Wyspy Salomona, Vanuatu, Nowa Kaledonia (francuskie terytorium zależne).

³ Palau, Federacja Mikronezji, Kiribati, Nauru, Wyspy Marshalla oraz terytoria zależne od USA: Mariany i Guam.

⁴ Niue, Samoa, Tuvalu, Tonga oraz terytoria zależne od Francji (Polinezja Francuska oraz Wyspy Wallis i Futuna), Nowej Zelandii (Tokelau i Wyspy Cooka), USA (Samoa Amerykańskie), Wielkiej Brytanii (Pitcairn). Do Polinezji bywa wliczana również Wyspa Wielkanocna (Chile), Hawaje (USA) oraz sama Nowa Zelandia; por. *The Pacific Islands*, red. M. Rapaport, Bess Press, 1999, s. IV, 78, 80.

⁵ G. Alcalay, *Pacific Island Responses to U.S. and French Hegemony*, [w:] *What is in a Rim? Critical Perspectives on the Pacific Region Idea*, red. A. Dirlik, Rowman&Littlefield, Boston 1998, s. 309-310.

⁶ U.F. Neemia, *Cooperation and Conflict: Costs, Benefits, and National Interests in Pacific Regional Cooperation*, University of the South Pacific, Institute of Pacific Studies, Suva, Fiji 1986, s. 1-2.

ludniowy jest często włączany do szerzej rozumianego regionu Australii i Oceanii czy też częściowo do regionu Azji-Pacyfiku⁷.

Celem artykułu jest przedstawienie procesu instytucjonalizacji zachodzącego w regionie Południowego Pacyfiku, ewolucji regionalizmu pacyficznego z podziałem na regionalizm w sferze bezpieczeństwa i w ujęciu gospodarczym oraz przybliżenie ekonomicznej teorii klubów w odniesieniu do omawianego obszaru.

2. Struktura instytucjonalna

Koncepcja zinstytucjonalizowania współpracy państw Pacyfiku narodziła się po II wojnie światowej. Duży wkład w jej rozwój miał W. Nash, wicepremier Nowej Zelandii, dążący do utworzenia „konfederacji Pacyfiku”. Jednak ze względu na obawy dotyczące negatywnej reakcji Wielkiej Brytanii pomysł ten został odrzucony przez P. Fräsera, ówczesnego premiera Nowej Zelandii.

Kolejnym, realnym już, etapem budowy regionalnej struktury instytucjonalnej Pacyfiku było utworzenie w 1947 r., z inicjatywy sześciu państw (Australii, Francji, Holandii, Nowej Zelandii, USA oraz Wielkiej Brytanii), Komisji Południowego Pacyfiku (SPC – *South Pacific Commission*). Zasadniczym celem SPC było zabezpieczenie interesów politycznych i militarnych mocarstw kolonialnych w regionie Pacyfiku. Jednak w myśl postanowień przyjętych przez państwa założycielskie komisja w swoim działaniu miała skoncentrować się na rozwoju regionu bez podejmowania kwestii politycznych. W 1950 r. Komisja ustanowiła konferencję Południowego Pacyfiku, która miała odbywać się co trzy lata⁸. W 1973 r. na wniosek Australii zdecydowano o połączeniu posiedzeń Komisji oraz konferencji, co też miało miejsce rok później pod nazwą Konferencji Południowego Pacyfiku (*South Pacific Conference*). Komisja Południowego Pacyfiku została przemieniona w 1998 r. we Wspólnotę Pacyfiku (*Pacific Community*), skupiając 26 państw⁹. Jednak ze względu na swój bardzo zróżnicowany skład Wspólnota nie była w stanie stać się motorem integracji regionalnej¹⁰.

⁷ Por. *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, red. B. Drelich-Skulska, AE, Wrocław 2007, s. 21-22; K. Graham, T. Felicio, *Regional Security and Global Governance*, VUB Brussels University Press, Brussels 2006, s. 179, 190.

⁸ W 1967 r. postanowiono, że konferencje będą odbywać się corocznie.

⁹ W tym cztery kraje – założyciele: Australia, Francja, Nowa Zelandia, USA (Holandia opuściła SPC w 1962 r., a Wielka Brytania wykluczyła swoje uczestnictwo dwukrotnie, tj. w latach 1995-1998 i ponownie od 2005 r.) oraz 22 kraje i terytoria zależne: Federacja Mikronezji, Fidzi, Guam, Kiribati, Mariany Północne, Nauru, Niue, Nowa Kaledonia, Palau, Papua-Nowa Gwinea, Polinezja Francuska, Samoa, Samoa Amerykańskie, Tokelau, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Wallis i Futuna, Wyspy Cooka, Wyspy Marshalla, Wyspy Pitcairn, Wyspy Salomona.

¹⁰ D. Peebles, *Pacific Regional Order*, ANU E Press and Asia Pacific Press, The Australian National University, Canberra 2005, s. 59.

W międzyczasie rozpoczął się proces dekolonizacji¹¹, który przyczynił się do nasilenia sceptycyzmu nowo powstałych państw do tych dotychczasowych inicjatyw oraz do dominacji państw zewnętrznych w strukturze instytucjonalnej regionu. Owo niezadowolenie znacznie wzrosło w 1966 r., gdy Francja przeniosła swój program prób jądrowych z Algierii na obszar Polinezji Francuskiej (archipelagi Mururoa i Fangataufa) na południowym Pacyfiku¹². W związku z faktem, że SPC uznała tę kwestię za polityczną, nie można było jej omawiać jej na forum Komisji. Tym samym mikropaństwa Pacyfiku zaczęły dążyć do zacieśnienia współpracy we własnym gronie.

Inicjatorem tego procesu był R. Mara, premier Fidżi. Jego działania nawołujące do większego prawa państw wyspiarskich do samostanowienia przeszły do historii pod nazwą rebelii Lae (*Lae rebellion*)¹³. R. Mara w 1965 r. zainicjował powstanie Stowarzyszenia Producentów Wysp Pacyfiku (PIPA)¹⁴, które było pierwszą w pełni lokalną inicjatywą skierowaną tylko do mikropaństw. Celem PIPA, utworzonego przez Fidżi, Niue, Tonga, Samoa Zachodnie oraz Wyspy Cooka, było ustalenie jednolitych cen dla eksportowanych przez te kraje produktów rolnych.

W 1971 r. R. Mara stał się pomysłodawcą ustanowienia Forum Południowego Pacyfiku (SPF – *South Pacific Forum*) z wyłączeniem nie tylko większości mocarstw, ale również ich terytoriów zależnych usytuowanych na Pacyfiku¹⁵. Nie został ustanowiony traktat powołujący SPF, a Forum miało bazować na corocznych nieformalnych spotkaniach szefów rządów. Z czasem zostały one rozszerzone również na regularne spotkania ministrów spraw zagranicznych, handlu, edukacji oraz transportu lotniczego i komunikacji. Pierwsze spotkanie SPF, w ramach siedmiu wówczas państw członkowskich¹⁶, miało miejsce w 1971 r. w Wellington w Nowej Zelandii. Wraz z poszerzeniem składu¹⁷ w 2000 r. nastąpiła zmiana nazwy na Forum Wysp Pacyfiku (PIF – *Pacific Island Forum*).

¹¹ W 1962 r. niepodległość uzyskało Samoa Zachodnie (od 1997 r. Samoa), w 1968 r. Nauru, w 1970 r. Tonga i Fidżi, w 1975 r. Papua-Nowa Gwinea, w 1978 r. Tuvalu oraz Wyspy Salomona, rok później Kiribati, w 1980 r. Vanuatu, w 1986 r. Federacja Mikronezji i Wyspy Marshalla, a w 1994 r. Palau. Natomiast status autonomicznych terytoriów zależnych (od Nowej Zelandii) uzyskały w 1965 r. Wyspy Cooka oraz w 1974 r. Niue.

¹² Do 1962 r. testy jądrowe na Pacyfiku przeprowadzały również Stany Zjednoczone.

¹³ Lae to miejscowość w Papui-Nowej Gwinei, gdzie Mara w 1965 r. po raz pierwszy przedstawił swój pogląd.

¹⁴ *Pacific Islands Producers Association*.

¹⁵ Ze względów finansowych zdecydowano o włączeniu do SPF Australii i Nową Zelandii, które również sprzeciwiały się francuskim próbom jądrowym (w 1972 r. złożyły do Trybunału Sprawiedliwości w Hadze skargę w tej sprawie).

¹⁶ Tj. Australii, Fidżi, Nauru, Nowej Zelandii, Tonga, Wysp Cooka oraz Samoa Zachodniego.

¹⁷ Do siedmiu powyższych państw dołączyły: Federacja Mikronezji, Kiribati, Niue, Palau, Papua-Nowa Gwinea, Tuvalu, Vanuatu, Wyspy Marshalla oraz Salomona. W 2006 r. członkami stowarzyszonymi zostały Nowa Kaledonia i Polinezja Francuska (wcześniej obserwatorzy). Obecnie (stan na marzec 2009 r.) obserwatorami są od 2005 r. Tokelau oraz od 2006 r.: Wallis i Futuna, Wspólnota Brytyjska oraz Azjatycki Bank Rozwoju. Status specjalnego obserwatora ma Timor Wschodni (od 2002 r.).

W 1972 r., podczas drugiego spotkania SPF, zdecydowano o powołaniu Biura Współpracy Gospodarczej Południowego Pacyfiku (SPEC)¹⁸, w celu stymulowania współpracy gospodarczej, handlu, transportu i turystyki w regionie¹⁹. W 1988 r. zapadła decyzja o przemianowaniu SPEC na Sekretariat Forum Południowego Pacyfiku (SPFS)²⁰, co nastąpiło ostatecznie w 1993 r.

Od końca lat 70. nastąpiła wyraźna intensyfikacja współpracy w ramach regionu. W 1977 r. rządy SPF postanowiły utworzyć organizację wspierającą świadczenie regularnych usług transportu morskiego w celu wsparcia rozwoju gospodarczego regionu (PFL)²¹. W 1979 r. miały miejsca trzy kolejne ważne dla regionu wydarzenia: rozszerzono kooperację w dziedzinie transportu na połączenia lotnicze, ustanawiając Stowarzyszenie Linii Lotniczych Południowego Pacyfiku (ASPA)²², utworzono Agencję ds. Rybołówstwa (FFA)²³ w celu wsparcia zarządzania zasobami ryb oraz powołano do istnienia, z inicjatywy australijskiego rządu, Komisję Południowego Pacyfiku ds. Handlu (SPTC)²⁴. Ponadto w 1979 r. mikropaństwa wystąpiły z wnioskiem do ONZ o wyznaczenie wyłącznych stref ekonomicznych wokół ich wysp²⁵.

¹⁸ *South Pacific Bureau for Economic Cooperation*.

¹⁹ Na mocy jednomyślnej decyzji państw członkowskich podjętej podczas konferencji PIPA w 1974 r. w Rarotonga (Wyspy Cooka) zdecydowano o przejściu przez SPEC funkcji pełnionych przez PIPA.

²⁰ *South Pacific Forum Secretariat*.

²¹ *Pacific Forum Line*. PFL rozpoczęła działalność w 1978 r. Jest to spółka typu *joint venture* z dwunastoma udziałowcami, tj. Fidżi, Kiribati, Nauru, Niue, Nową Zelandią, Papua-Nową Gwineą, Samoa, Tonga, Tuvalu oraz Wyspami Cooka, Marshalla i Salomona. W 1982 r. PFL został znacznie dokapitalizowany (m.in. korzystając z finansowania Europejskiego Banku Inwestycyjnego) i od 1985 r. linie przynoszą zyski, łącząc mikropaństwa m.in. z Australią i Nową Zelandią.

²² *Association of South Pacific Airlines*.

²³ *Pacific Islands Forum Fisheries Agency*.

²⁴ *South Pacific Trade Commission*. W 1994 r. SPTC została włączona jako subagencja do Sekretariatu Forum Południowego Pacyfiku. Od 2001 r. SPTC znana jest jako Centrum Wysp Pacyfiku ds. Handlu i Inwestycji (PITIC – *Pacific Islands Trade and Investment Centre*). Zasadniczym celem PITIC jest wspieranie eksportu członków Forum Państw Wyspiarskich (FICs – *Forum Island Countries*) do Australii oraz inwestycji australijskich kierowanych do FICs.

²⁵ Wyłączna strefa ekonomiczna (EEZ – *Exclusive Economic Zone*) to w prawie międzynarodowym obszar morski rozciągający się poza morzem terytorialnym do 200 mil morskich, na którym państwo posiada suwerenne prawa służące badaniu i eksploatacji oraz ochronie i gospodarowaniu zasobami żywymi i mineralnymi, wodami morskimi, dnem morskim oraz jego podziemiem. Ostatecznie Konwencja Praw Morza została przyjęta przez ONZ w 1982 r. i weszła w życie w 1994 r., nadając subregionom Pacyfiku kontrolę nad powierzchniami morskimi znacznie przekraczającymi ich obszar lądowy. Melanezja grupuje państwa o łącznej powierzchni ok. 540 tys. km², kontrolując EEZ o powierzchni blisko 8,2 mln km². Proporcje te dla Mikronezji wynoszą odpowiednio 3214 tys. km² i 10,603 mln km², a dla Polinezji – 8195 tys. km² i 10,750 mln km². M. Jędrusik, *Oceany – bariera, którą można pokonać*, [w:] *Geografia regionalna świata*, red. J. Makowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 303.

W 1980 r. został utworzony Program Rozwoju Wysp Pacyfiku (PIDP)²⁶, funkcjonujący na zasadzie forum dyskusyjnego dla przywódców państw regionu. W 1982 r. utworzono Regionalny Program Południowego Pacyfiku w sprawie Środowiska Naturalnego (SPREP)²⁷. Rok później rozpoczęto realizację Programu Rozwoju Telekomunikacji w Regionie Południowego Pacyfiku²⁸, a w 1986 r. – Programu Rozwoju Morza²⁹. W 1984 r. Komisja Geodezyjna Południowego Pacyfiku (SOPAC)³⁰, ustanowiona w 1972 r. pod auspicjami Programu Narodów Zjednoczonych, stała się niezależna. Jej celem było poszukiwanie złóż surowców naturalnych na Pacyfiku.

W obliczu przedstawionej powyżej rosnącej liczby organizacji oraz programów realizowanych w regionie Pacyfiku w 1988 r. SPF podjęło decyzję o ustanowieniu Komitetu Koordynującego Organizację Południowego Pacyfiku (SPOCC)³¹ w celu usprawnienia ich działania oraz promowania zrównoważonego rozwoju regionu. SPOCC w 1999 r. została przemianowana na Radę Organizacji Regionalnych Pacyfiku (CROP)³². CROP pełni funkcję doradczą, a jej zasadniczym celem jest koordynacja działań organizacji Pacyfiku³³.

3. Regionalizm w sferze bezpieczeństwa

Regionalizm w sferze bezpieczeństwa w regionie Pacyfiku początkowo skoncentrowany był przede wszystkim na zabezpieczeniu regionu przed działaniami państw trzecich, głównie mocarstw nuklearnych. Efektem był Traktat z Rarotonga z 6 sierpnia 1985 r. ustanawiający Południowy Pacyfik strefą bezatomową³⁴. W późniejszych latach kraje omawianego obszaru podejmowały wiele podobnych działań skierowanych na powstrzymanie degradacji swojego regionu w związku z planami państw trzecich dotyczącymi składowania niebezpiecznych odpadów na Pacyfiku³⁵.

²⁶ *Pacific Islands Development Program.*

²⁷ *South Pacific Regional Environment Programme.*

²⁸ *South Pacific Regional Telecommunications Development Programme.*

²⁹ *South Pacific Maritime Development Programme.*

³⁰ *Pacific Islands Applied Geoscience Commission.*

³¹ *South Pacific Organisations Coordinating Committee.*

³² *Council of Regional Organisations in the Pacific.*

³³ CROP obejmuje jedenaście organizacji międzyrządowych, tj.: FFA, PIDP, SOPAC, SPREP, Sekretariat Forum Wysp Pacyfiku (PIFS – *Pacific Islands Forum Secretariat*), Sekretariat Wspólnoty Pacyfiku (SPC – *Secretariat of the Pacific Community*), Organizację Turystyki Południowego Pacyfiku (SPTO – *South Pacific Tourism Organisation*), Uniwersytet Południowego Pacyfiku (USP – *University of the South Pacific*), Wyższą Szkołę Medyczną w Fidżi (FSchM – *Fiji School of Medicine*), Radę Południowego Pacyfiku ds. Oceny Oświaty (SPBEA – *South Pacific Board for Educational Assessment*) oraz Stowarzyszenie Pacyfiku ds. Energetyki (PPA – *Pacific Power Association*).

³⁴ *South Pacific Nuclear-Free Zone Treaty (Treaty of Rarotonga)*. Traktat wszedł w życie 11 grudnia 1986 r.

³⁵ Były to m.in. inicjatywy przeciwstawiające się koncepcjom składowania odpadów nuklearnych w oceanie czy też spalonych pozostałości po broni chemicznej na wyspie Johnston (USA). Ponadto pań-

W wyniku współpracy państw Pacyfiku podpisano również szereg innych dokumentów nakierowanych na zapewnienie bezpieczeństwa przez ograniczanie przestępczości oraz pomoc w utrzymaniu stabilności politycznej. Deklaracja Honiara z 1992 r. w sprawie Koordynacji Egzekwowania Prawa nakierowana była na zwalczanie przestępczości transgranicznej, zwłaszcza przestępstw finansowych i przemytu narkotyków. Deklaracja Aitutaki z 1997 r. w sprawie Regionalnej Współpracy w zakresie Bezpieczeństwa rozszerzyła Deklarację z Honiara o kwestie związane z postępowaniem na wypadek wystąpienia klęsk żywiołowych, zniszczeń środowiska naturalnego oraz z bezprawnymi zmianami integralności i niezależności³⁶. Deklaracja Biketawa z 2000 r. nadała państwom Pacyfiku m.in. możliwość podejmowania wspólnych działań, w ramach ustalonych w dokumencie mechanizmów, w przypadku pojawienia się sytuacji kryzysowej w którymś z krajów PIF. To postanowienie stało się podstawą do zainicjowania w 2003 r. projektu RAMSI³⁷ oraz rok później PRAN³⁸.

W 2002 r. została ustanowiona kolejna Deklaracja – Nasonini, w Sprawie Bezpieczeństwa Regionalnego, odwołująca się do trzech wcześniej przyjętych dokumentów. Podkreślono w niej konieczność kontynuowania działań zwalczających „niekorzystne następstwa globalizacji”. Dotyczyły one przede wszystkim: przemytu ludzi i narkotyków, prania brudnych pieniędzy, handlu ludźmi, terroryzmu i jego finansowania.

4. Regionalizm ekonomiczny

Regionalizm w sferze gospodarczej w regionie Pacyfiku opierał się przede wszystkim na powiązaniach mikropaństw z Nową Zelandią, a zwłaszcza z Australią. W 1976 r. Papua-Nowa Gwinea podpisała z Australią Porozumienie dotyczące Handlu i Stosunków Handlowych (PATCRA)³⁹. Umowa ta, zapewniając obu stronom preferencyjny dostęp do swoich rynków, stała się podstawą do podjęcia podobnych działań przez inne mikropaństwa.

Efektom było Regionalne Porozumienie o Handlu i Współpracy Południowego Pacyfiku (SPARTECA)⁴⁰, podpisane w 1980 r. w Tarawie. Sygnatariuszami były

stwa Pacyfiku protestowały przeciwko wznowieniu testów nuklearnych po próbach z 1995 r. w Mururoa (Polinezja Francuska). E. Hau'ofa, *The Ocean Is Us*, [w:] *Voyaging Through the Contemporary Pacific*, red. D.L. Hanlon, G.M. White, Rowman&Littlefield, Boston, Maryland 2000, s. 121 i nast.

³⁶ Ten ostatni element był skutkiem nasilenia konfliktu w Bougainville (sporu pomiędzy Papua-Nową Gwineą a secesjonistami z wyspy Bougainville).

³⁷ Regionalna Misja Wsparcia dla Wysp Salomona (*Regional Assistance Mission to Solomon Islands*).

³⁸ Regionalna Misja Pacyfiku dla Nauru (*Pacific Regional Assistance for Nauru*).

³⁹ *Papua New Guinea-Australia Trade and Commercial Relations Agreement*.

⁴⁰ *South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement*. Porozumienie weszło w życie w styczniu 1981 r.

Australia i Nowa Zelandia oraz kilkanaście mikropaństw. W zamierzeniu SPARTECA miała przyczynić się do rozwoju i wzrostu gospodarczego oraz do zwiększenia wartości obrotów handlowych mikropaństw. W praktyce jednak wystąpiło wiele niekorzystnych zjawisk (m.in. efekt przesunięcia handlu, dyzekonomie skali), które przyczyniły się do intensyfikacji powiązań gospodarczych w ramach samych mikropaństw oraz subregionów Pacyfiku⁴¹. Proces ten rozpoczął się w 1993 r. w Melanzji, a jego wynikiem było podpisanie subregionalnego porozumienia ustanawiającego strefę wolnego handlu w ramach tzw. *Melanesian Spearhead Group (MSG)*⁴².

Z kolei w sierpniu 2001 r. podczas spotkania w ramach Forum Wysp Pacyfiku w Nauru podpisano dwa porozumienia: Porozumienie w sprawie Zacieśnienia Współpracy Gospodarczej (PACER)⁴³ oraz Porozumienie w sprawie Handlu (PICTA)⁴⁴. PICTA weszło w życie w kwietniu 2003 r., a jego celem było stopniowe zmniejszanie poziomu cel importowych na towary pochodzące z krajów należących do FICs⁴⁵. Warto dodać, że strefa wolnego handlu wyłącza z uczestnictwa Australię i Nową Zelandię. W 2008 r. kraje FIC podjęły dodatkowo decyzję o rozpoczęciu negocjacji dotyczących rozszerzenia porozumienia PICTA na handel usługami (*PICTA Trade in Services*) oraz nadały sekretariatowi PIF mandat do przeprowadzenia analiz dotyczących perspektyw utworzenia jednolitego rynku i gospodarki pacyfiku (PSME)⁴⁶ jako sposobu na zwiększenie znaczenia peryferyjnych i wyizolowanych suwerennych państw Pacyfiku w gospodarce światowej.

W sierpniu 2003 r. w ramach agendy państw Pacyfiku pojawiła się koncepcja utworzenia Unii Pacyfiku, uwzględniającej zasady oraz cele Unii Europejskiej. Raport australijskiego senatu z 2003 r. zalecał utworzenie unii, której działalność obejmowałaby rozwijanie regionalnych połączeń transportu lotniczego i morskiego, a także ustanowienie dolara australijskiego walutą regionalną⁴⁷. Wynikiem zin-

⁴¹ Szerzej na temat SPARTECA zob. A. Ciałek, *Perspektywy rozwoju gospodarczego mikropaństw Południowego Pacyfiku w ramach ugrupowania integracyjnego SPARTECA*, [w:] *Procesy integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku*, red. B. Drelich-Skulska, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, UE, Wrocław 2008, s. 76-83.

⁴² Podobna inicjatywa była podnoszona w Polinezji, jednak zakończyła się fiaskiem.

⁴³ *Pacific Agreement on Closer Economic Relations*.

⁴⁴ *Pacific Island Countries Trade Agreement*.

⁴⁵ Porozumienie PICTA przewiduje szybsze otwieranie swoich rynków przez rozwijające się FICs, wolniejsze zaś dla państw słabiej rozwiniętych (LDCs – *Least Developing Countries*) oraz mniejszych (tzw. SIS – *Small Island States*); do większych państw wyspiarskich (BHI – *Bigger High Countries*) należą: Fidżi, Papua-Nowa Gwinea, Vanuatu oraz Wyspy Salomona). Pełna liberalizacja handlu w ramach PICTA ma nastąpić w roku 2016.

⁴⁶ *Pacific Single Market and Economy*.

⁴⁷ Szerzej na ten temat zob. R. Duncan, *A Common Currency for the Pacific Island Economies?*, [w:] *Pacific Islands Regional Integration and Governance*, red. S. Chand, ANU E Press and Asia Pacific Press, The Australian National University, Canberra 2005, s. 105-118.

tegrowanej wizji Pacyfiku stał się Plan Pacyfiku, precyzujący działania zmierzające do utworzenia Unii Pacyfiku. Komitet parlamentu Australii nawoływał z kolei do przychylnego rozpatrzenia koncepcji wspólnoty gospodarczej Pacyfiku, opartej nie tylko na wspólnej walucie, ale cechującej się również wspólnymi standardami odnoszącymi się do polityki fiskalnej i budżetowej, a ponadto wspólnym rynkiem pracy⁴⁸.

5. Plan Pacyfiku

Plan Pacyfiku dla wzmocnienia regionalnej współpracy i integracji (*Pacific Plan for Strengthening Regional Cooperation and Integration*), w skrócie nazywany Planem Pacyfiku (*Pacific Plan*) rozpoczął nową erę partnerstwa w regionie. Powstał on na podstawie Deklaracji z Auckland, przyjętej przez przedstawicieli państw PIF dnia 6 kwietnia 2004 r. Plan Pacyfiku został podpisany w 2005 r., a dwa lata później nastąpiła jego rewizja.

Plan Pacyfiku został oparty na koncepcji regionalizmu, przy poszanowaniu odmienności oraz suwerenności państw. Regionalizm postrzegany jest bowiem jako szansa dla rozwoju Pacyfiku, szczególnie mikropaństw doświadczających licznych problemów związanych przede wszystkim z prowadzeniem właściwej, prorozwojowej polityki gospodarczej oraz z dostarczeniem podstawowych usług, w tym zwłaszcza dotyczących ochrony zdrowia oraz edukacji. Plan ten zgodnie z założeniami ma stanowić uzupełnienie i wsparcie programów narodowych, nie zaś ich zastąpienie.

Plan dla Pacyfiku oparty jest na czterech podstawowych celach, określanych mianem filarów:

- wzmocnieniu i stymulowaniu wzrostu gospodarczego (definiowanego jako wzrost zrównoważony, zwalczający ubóstwo),
- zrównoważonym rozwoju (integrowanie i wzajemne wzmocnienie trzech filarów wzrostu: gospodarczego, społecznego oraz ochrony środowiska),
- zasadzie dobrego zarządzania (*good governance*) jako przesłance do zapewnienia zrównoważonego rozwoju i wzrostu gospodarczego (przejrzyste, odpowiedzialne i sprawiedliwe wykorzystywanie zasobów),
- bezpieczeństwie państw Pacyfiku przez regionalizm (stabilne i bezpieczne warunki społeczne niezbędne dla osiągnięcia powyższych trzech celów)⁴⁹.

Powyższe cele mają być osiągnięte dzięki określonym w planie trzynastu celom strategicznym, które zostały przedstawione w tab 1. Dodatkowo przywódcy państw PIF dokonali konkretyzacji tych celów w kolejnych przyjętych później dokumentach, tj. w Mapie drogowej Kalibobo (*Kalibobo Roadmap*) oraz w tzw. Decyzjach z Nadi (*Nadi Decisions*).

⁴⁸ *A Pacific Engaged. Australia's Relations with Papua New Guinea and the Island States of the South-West Pacific*, Foreign Affairs, Defence and Trade References Committee, August 2003, s. VIII.

⁴⁹ *The Pacific Plan*, Pacific Islands Forum Secretariat, November 2007, s. 2-3.

Tabela 1. Filary oraz strategiczne cele Planu Pacyfiku

Filary	Cele strategiczne
Wzrost gospodarczy	Wzrost zrównoważonego handlu (włączając handel usługami) oraz inwestycji; polepszenie wydajności, efektywności oraz rozwój infrastruktury i związanych z nią usług; wzrost udziału sektora prywatnego w rozwoju gospodarczym
Zrównoważony rozwój	Redukcja ubóstwa; usprawnienie zarządzania środowiskiem naturalnym oraz zasobami naturalnymi; polepszenie ochrony zdrowia; rozwój systemu edukacji i kształcenia; równość płci; zwiększenie zaangażowania młodzieży; rozwój sportu; uznanie i ochrona wartości kultury, tożsamości oraz tradycji
<i>Good governance</i>	Rozwój przejrzystości, odpowiedzialności, równości i efektywności zarządzania oraz korzystania z zasobów Pacyfiku
Bezpieczeństwo	Polepszenie warunków politycznych i społecznych dla stabilności i bezpieczeństwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The Pacific Plan...*, s. 2-3.

6. Regionalizm pacyficzny a ekonomiczna teoria klubów

Duża liczba oraz małe znaczenie mikropaństw południowego Pacyfiku w gospodarce światowej wpływają na kształt regionalizmu w tym regionie świata. Dodatkowo negatywne w dużej mierze doświadczenia dla mikropaństw płynące m.in. z Porozumienia SPARTECA spowodowały, że regionalizm pacyficzny zaczął być postrzegany w świetle ekonomicznej teorii klubów (*economic theory of clubs*). Teoria ta została opublikowana w 1965 r. w nowatorskiej pracy amerykańskiego ekonomisty J.M. Buchanana – współzałożyciela (z G. Tullockiem) szkoły Virginii⁵⁰. Teoria klubów bada optymalną wielkość grup ludzi dzielących konsumpcję oraz optymalną wielkość zaopatrzenia w dobra i usługi. „Klubem” w rozumieniu omawianej teorii są agencje, podmioty gospodarcze oraz państwa. Członkostwo w „klubie” jest dobrowolne i wynika z indywidualnych korzyści.

Teorię tę można dodatkowo uzupełnić o hipotezę Tiebouta. Mówi ona o tym, że w sytuacji, gdy istnieje pełna mobilność obywateli, dostarczanie publicznych dóbr lub usług przez dużą liczbę administracyjnych jednostek terytorialnych przyczyni się do stworzenia znacznej różnorodności wyboru dóbr przez konsumentów. Tym samym zostanie stworzona podstawa do utworzenia konkurencyjnego rynku usług publicznych. Zatem konkurencja między różnymi społecznościami lokalnymi zapewnia efektywność produkcji lokalnych dóbr publicznych, podobnie jak konkurencja między przedsiębiorstwami zapewnia efektywność produkcji dóbr prywatnych. Jednak istnieją trzy podstawowe ograniczenia tego procesu: zawodność rynku (efekty zewnętrzne), konkurencja podatkowa, redystrybucja⁵¹.

⁵⁰ Szkoła Virginii, obok szkół Chicago i Rochester, jest jedną z czołowych szkół zajmujących się teorią wyboru publicznego. Szerzej na temat zob. J. Wilkin, *Teoria wyboru publicznego – homo oeconomicus w sferze polityki*, [w:] *Teoria wyboru publicznego*, red. J. Wilkin, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 17-19.

⁵¹ J.E. Stiglitz, *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 888.

Sukces lub porażka „klubu” zależy od tego, czy korzyści z tytułu jego funkcjonowania przewyższają koszty. Pod uwagę brane są zewnętrzne korzyści skali, które ze względu na położenie geograficzne i wynikające stąd znaczne odległości wysp Pacyfiku mogą w praktyce przybrać formę zjawiska niekorzystnego, tj. zewnętrznych niekorzyści skali. Dodatkowo skład najbardziej optymalnego „klubu” może różnić się w zależności od usług branych pod uwagę, tym samym zasięg może ograniczyć się do subregionów Pacyfiku (np. Melanezji) lub nawet do kilku państw. Dlatego też regionalizm pacyficzny powinien ingerować tylko w te sfery działalności gospodarczej, gdzie występują korzyści skali⁵². Natomiast w sytuacji zaistnienia zewnętrznych niekorzyści skali powinna być wspierana aktywność w ramach subregionów Pacyfiku.

7. Podsumowanie

Pacyfik, jak zauważa P. Goff, w odróżnieniu od Afryki czy Karaibów, uniknął podziału podczas zimnej wojny, będąc w większym lub mniejszym zakresie związany z „blokiem zachodnim”⁵³. Jak dodatkowo zauważa E. Hau’ofa, regionalizm pacyficzny narodził się w wyniku zaistnienia odmiennych pobudek niż regionalizm obejmujący inne obszary świata, również o kolonialnej przeszłości. O ile bowiem np. w Afryce czy na Bliskim Wschodzie regionalizm wyłonił się wskutek podejmowania wspólnych działań w celu odzyskania niepodległości, o tyle w Pacyfiku regionalizm początkowo stworzony był jako twór kolonializmu, celem zapobieżenia występowania ruchów rewolucyjnych i niepodległościowych. To z kolei zdaniem E. Hau’ofa stało się istotnym problemem współczesnego regionalizmu w omawianym regionie, gdyż spowodowało trudność w zdefiniowaniu własnej tożsamości bez wpływu podmiotów zewnętrznych⁵⁴. Dodatkowo postkolonialna przeszłość państw Pacyfiku, podporządkowanych różnym mocarstwom (Wielkiej Brytanii, USA, Francji, Holandii, Niemcom), skutkowałą powstaniem różnych rozwiązań związanych przede wszystkim z systemem prawnym oraz samą strukturą państwowości.

Zjawiskiem charakterystycznym dla regionalizmu pacyficznego jest, jak ukazano, włączanie do większości inicjatyw integracyjnych Australii i Nowej Zelandii, czego główną przyczyną są kwestie finansowe. Brak bowiem bazy kapitałowej, cechujący mikro państwa, czyniłby praktycznie niemożliwym ich autonomiczny rozwój gospodarczy. Jednak zaangażowanie do współpracy dwóch wysoko rozwinię-

⁵² *Toward a New Pacific Regionalism*, Pacific Studies Series, Asian Development Bank 2005, s. XVI, 47-48.

⁵³ P. Goff, *Pacific Regionalism: Tradition, Continuity, Renewal*, [w:] *Redefining the Pacific?: Regionalism Past, Present and Future*, red. J. Bryant-Tokalau, I. Frazer, Ashgate Publishing, Aldershot, Burlington 2006, s. 26.

⁵⁴ E. Hau’ofa, wyd. cyt., s. 118.

tych prozachodnich państw jednocześnie uzależnia funkcjonowanie mikropaństw od ich wsparcia, dodatkowo utrudniając wypracowanie wspólnej dla całego regionu tożsamości⁵⁵.

Można zatem wysunąć tezę, że zależność mikropaństw od Australii i Nowej Zelandii w najbardziej istotny sposób determinuje rozwój gospodarczy mikropaństw. Zwrócić należy jednak uwagę na to, że równoległe uczestnictwo Australii i Nowej Zelandii w strukturach regionalizmu wschodnioazjatyckiego (w ramach tzw. ASEAN+2 czy EAS – Szczytów Azji Wschodniej) przyczynia się do powstawania licznych rozbieżności interesów na linii Azja–Pacyfik, ze szkodą dla państw Pacyfiku. Między innymi dlatego państwa Południowego Pacyfiku działają zgodnie ze swoimi interesami narodowymi, a nie ze wspólnym interesem ponadnarodowym. Jedynie do tej pory działania, jednogłośnie podejmowane przez wszystkie państwa wysp Pacyfiku, skoncentrowane były na zapewnieniu bezpieczeństwa regionu.

Istniejący w ramach Pacyfiku brak poczucia jedności interesów przez kraje regionu jest najbardziej ważkim problemem związanym z regionalizmem pacyficznym. Kraje rozwijają subregionalne bloki o podobnych uwarunkowaniach kulturowych i etycznych, brakuje natomiast długookresowych strategii rozwoju wzajemnej, szeroko rozumianej, współpracy. Dodatkowo część państw Pacyfiku jest rozdzielona konfliktami, co dodatkowo ogranicza rozwój regionalizmu.

Niemniej jednak wdrażany Plan Pacyfiku, jak również postrzeganie Południowego Pacyfiku przez wiele państw i regionów świata jako całość (co ukazuje chociażby stanowisko Komisji Europejskiej mówiące o tym, że unijny „Plan działań dla Pacyfiku opiera się na pojęciu regionalizmu”⁵⁶) najprawdopodobniej będzie w przyszłości motywować państwa omawianego obszaru do intensyfikacji procesu zarówno regionalizacji, jak i regionalizmu na całym terytorium Południowego Pacyfiku.

Literatura

- A Pacific Engaged. Australia's Relations with Papua New Guinea and the Island States of the South-West Pacific*, Foreign Affairs, Defence and Trade References Committee, August 2003.
- Alcalay G., *Pacific Island Responses to U.S. and French Hegemony*, [w:] *What is in a Rim? Critical Perspectives on the Pacific Region Idea*, red. A. Dirlík, Rowman&Littlefield, Boston 1998.

⁵⁵ Niemniej jednak, jak ukazują dotychczasowe doświadczenia, prorozwojowe i długookresowe zmiany w funkcjonowaniu PIF następowały wówczas, gdy forum przewodniczyły Australia (1994 r.) lub Nowa Zelandia (2003 r.). Por. W. Sutherland, *Regional Monitoring in the Pacific: The Pacific Islands Forum*, [w:] *Governing Regional Integration for Development*, red. P. de Lombaerde, A. Esteveordal, K. Suominen, Ashgate Publishing, Burlington 2008, s. 136.

⁵⁶ Szerzej na ten temat zob. *Stosunki UE z Wyspami Pacyfiku – strategia na rzecz zacieśnionego partnerstwa*, Komunikat Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Bruksela, 29.05.2006, s. 3, 6-9.

- Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, red. B. Drelich-Skulska, AE, Wrocław 2007.
- Calek A., *Perspektywy rozwoju gospodarczego mikropaństw Południowego Pacyfiku w ramach ugrupowania integracyjnego SPARTECA*, [w:] *Procesy integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku*, red. B. Drelich-Skulska, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, UE, Wrocław 2008.
- Duncan R., *A Common Currency for the Pacific Island Economies?*, [w:] *Pacific Islands Regional Integration and Governance*, red. S. Chand, ANU E Press and Asia Pacific Press, The Australian National University, Canberra 2005.
- Goff P., *Pacific Regionalism: Tradition, Continuity, Renewal*, [w:] *Redefining the Pacific?: Regionalism Past, Present and Future*, red. J. Bryant-Tokalau, I. Frazer, Ashgate Publishing, Aldershot, Burlington 2006.
- Graham K., Felicio T., *Regional Security and Global Governance*, VUB Brussels University Press, Brussels 2006.
- Hau'ofa E., *The Ocean Is Us*, [w:] *Voyaging Through the Contemporary Pacific*, red. D.L. Hanlon, G.M. White, Rowman&Littlefield, Boston, Maryland 2000.
- Jędrusik M., *Oceany – bariera, którą można pokonać*, [w:] *Geografia regionalna świata*, red. J. Makowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Neemia U.F., *Cooperation and Conflict: Costs, Benefits, and National Interests in Pacific Regional Cooperation*, University of the South Pacific, Institute of Pacific Studies, Suva, Fiji 1986.
- Peebles D., *Pacific Regional Order*, ANU E Press and Asia Pacific Press, The Australian National University, Canberra 2005.
- Stiglitz J.E., *Ekonomia sektora publicznego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Stosunki UE z Wyspami Pacyfiku – strategia na rzecz zacieśnionego partnerstwa*, Komunikat Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Bruksela, 29.05.2006.
- Sutherland W., *Regional Monitoring in the Pacific: The Pacific Islands Forum*, [w:] *Governing Regional Integration for Development*, red. P. de Lombaerde, A. Estevadeordal, K. Suominen, Ashgate Publishing, Burlington 2008.
- The Pacific Islands*, red. M. Rapaport, Bess Press, 1999.
- The Pacific Plan*, Pacific Islands Forum Secretariat, November 2007.
- Toward a New Pacific Regionalism*, Pacific Studies Series, Asian Development Bank, 2005.
- Wilkin J., *Teoria wyboru publicznego – homo oeconomicus w sferze polityki*, [w:] *Teoria wyboru publicznego*, red. J. Wilkin, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

THE SOUTH PACIFIC REGIONALISM – EVOLUTION AND PERSPECTIVES FOR DEVELOPMENT

Summary

Regionalism and regionalization are both becoming more and more important processes in the contemporary world economy. They result from globalization phenomena taking place in political, economic, and social spheres. Those processes are particularly significant in the peripheral regions, such as the South Pacific.

The aim of the article is to present the institutionalization processes in the South Pacific, the evolution of economic and security regionalism, and to outline the economic theory of clubs for Pacific regionalism.